Kitba Taqsima Kbar li dahlet ghall-konkors ta' kitba dwar folklor 1988, u li hadet l-ewwel premju.

IX-XOGHOL TAL-PALM

minn ANTON F. ATTARD

Ix-xoghol tal-palm gie li jissejjah ukoll xoghol tar-rattan, u kien isir l-aktar fir-rahal tal-Qala gewwa Ghawdex. Bil-weraq tal-palm jistghu isiru hafna affarijiet, jigifieri:

i. XKUPI Dan, xkupa ta' dan it-tip kienet tissejja ukoll IMSELHA.
ii. PALJIJIET GHAS-SAJF Dawn kien ikollhom ghamla kwadra, u kienu jsiru ghall-irgiel.
iii. IMRIEWAH GHALL-KWIENER Dawn kien ikollhom ghamla tonda, u kienu juzawhom in-nisa tad-dar biex irewhu m-nar li kien jaqbad fil-kenur.
iv. KPIEPEL GHALL-IRGIEL, NISA U TFAL.
v. KPIEPEL TAL-PIZZ Dawn kien ikollhom ghamla tawwalija, u l-aktar li kienu jordnawhom l-inglizi ghat-tfal.
vi. KPIEPEL GHAZ-ZWIEMEL Dawn kien ikollhom ghamla konika, u kien ikollhom zewg toqbiet biex minnhom johorgu l-widnejn.
vii. KPIELPE KBAR HAFNA GHALL-KARNIVAL Dawn kien ikollhom il-faldi kbar hafna, u jintlibsu fil-karnival jew f'xi okkazjoni specjali ohra. Kienu jsiru skond l-ordni.
viii. GWIELAQ ta' diversi daqsijiet bil-widnejn jew bil-ghalaq.
ix. GWIELAQ GHAT-TRABI Il-gewlaq ghat-trabi kien ikun ta' ghamla tawwalija b'zewg widnejn kull naha, u kien jinhadem skond l-ordni.
x. BASKTIJIET BIL-GHATU BIC-CINGA.

Naturalment, minn dawn l-affarijiet kollha li semmejna, l-aktar tnejn li kienu jinhadmu kienu l-kpiepel u l-gwielaq, ghax huma l-aktar li kienu jimxu.

Hemm zewg tipi ta' weraq tal-palm: dak ahdar tal-frieghi, u dak abjad tal-qalba.

Il-palm, biex jinhadem irid jitnixxef fix-xemx, izda billejl irid jiddahhal gewwa minhabba n-nida, ghak inkella jikrieh. Meta l-weraq tal-palm ikun lest biex jinhadem, u jitqassam bil-mus, jigifieri ikun imqaccat mill-frieghi tal-palm, dan jibdew isejhulu gummar. Kull wahda tissejjah gummara, u minnha jiehdu sitt bicciet.

Il-mara li tahdem il-kpiepel, imbaghad, tibda tahdem id-dafra. L-ewwel tibda d-disgha, jigifieri b'disa' bicciet, u mbaghad izzid sa tlettax il-bicca, u b'hekk jigu sitta u sebgha. U mbaghad tkompli tahdem bi tlettax.

Dari, il-mara tal-kpiepel kienet tqabbad lit-tfal biex jahdmulha qama dafra kull wiehed qable ma johorgu jew imorru l-iskola. Id-dafram imbaghad tigi bhal cinturin twil u wiesa' xi 3 jew 4 centimetri.

Id-dafra tkun twila skond kemm ikun gej kbir il-kappell jew il-gewlaq. Il-qisien tad-dafra tal-kpiepel kienu dawn: 5,6 jew 7 qjiem(pronunzjata qim). Dan ghax tkun fina u rqiqa. Tal-gewlaq tkun xi 14-ilqama. Allura dafra ta' dan it-tul tkun komplita.

Meta tkun tahdmu, jekk il-gummar ikun niexef jew iebes, tkun trid ixxarbu.

Meta d-dafra tkun lesta, ikun jonqos li "tnaqqi d-dafra" billi taqta8 u tnehhi t-tnietex u l-intietef bl-imqass.

Biex tibda tahdem il-kappell, jigifieri biex tinhat id-dafra, l-ewwel tkun trid ixxarrabha bl-ilma, imbaghad id-dafra tinhat bil-palm stess b'imsella.

Il-kpiepel kienu jkunu ta' zewg tipi:

i. tad-dafra hadra, maghmula mill-weraq imsejha wkoll "tad-dafra xoxna", minhabba li x-xoghol ma jkunx fin.

ii. tad-dafra bajda, li jsir mill-weraq tal-qliebi tal-palma, u x-xoghol ikun fin.

Il-qisien tal-kpiepel, b'mod generali, huma dawn:
Ghall-irgiel, 22 pulzier; Ghan-nisa 23 pulzier, ikbar minn tar-ragel minhabba x-xaghar. Ghat-tfal ta' fuq id-dirghajn, jew ta' sena u nofs, 18 il-pulzier, u tfal ta' sentejn 20 pulzier.

Il-kpiepel tal-kbar kienu jilbsuhom ghax-xoghol ta' l-eghlieqi minhabba li kienu jdumu hafna fix-xemx. Ghalehekk gie li jsejhulhom ukoll "kpiepel tax-xemx". Tat-tfal kienu jzejnuhom b'xi zigarella, naturalment din kienjaghmilha min jixtri l-kappell, u mhux il-mara li tahdem il-kpiepel.

Meta xi hadd kien ikun irid jaghmel kappell, kienu jqisulu rasu permezz ta' spaga, u wara, jew jaghmlu gebla, jigifieri forma, apposta biex jahdmuh fuqha, jew isibu gebla (forma)li tkun taqbel ma' dak il-kejl.

Biex tibda tahdem il-kappell, l-ewwel trid ixxarbab id-dafra fl-ilma, imbaghad tibda tahdem fuq il-forma, l-ewwel mill-galletta(il-qurriegha tal-kappell) u tkompli thitu u

ddawwar sakemm taghmel il-galletta, imbaghad taghmel it-tromba u fl-ahhar il-faldi. Il-kappell jifforma ruhu billi thit id-dafra b'imsella tal-gummar.

Waqt li tkun tahdem il-kappell, dik li tahdmu tinqeda b'dawn l-ghodda:

i. Il-gebla tal-kpiepel. Din tkun tal-gebel tal-franka, ta' diversi daqsijiet, qisha barmil maqlub wiccu l-isfel. Gie li tkun maghmula minn xi zokk taz-zebbug, u xorta tissejjah gebla. Meta tinhadem it-tromba tal-kappell, ma tkunx daqs il-gebla preciz, izda xi ftit iqsar.

ii. Il-ballata jew ic-cikk. Din ikollha, bejn wiehed u iehor, ghamla tal-uzin, u tkun twila xi seba' pulzieri. Din tintuza biex jiccattjaw ix-xifer tad-dafra, billi meta tinhat, tigi hoxna z-zejjed.

Il-gwielaq isiru wkoll skond id-daqs li wiehed ikun irid. Xi daqsijiet, skond it-tul tad-dafra, kienu dawn: 3 qjiem (pronunzjata qim) ghat-tfal; 5 qjiem; 7 qjiem. Il-gwielaq gie li kienu jsiru wkoll bil-ghatu.

L-ahjar palm ghall-gwielaq u kpiepel u dak tas-Salina(Malta) izda kienu jgibu wkoll il-palm mir-Rabat, mill mall(Villa Rundle) li mhux daqstant tajjeb.

Meta l-palm kien ikun skars, gie li kienu jiddubbaw xi zenbil(bhal gewlaq kbir bil-ghatu, izda minghajr ghalaq, ghat-tamar, li kien jigi minn barra), jahsluh, joftqu d-dafra, jarmu l-hazin, u mbaghad jaghmluh kpiepel.

Il-prezzijiet, daqs ghoxrin sena ilu millum, kienu dawn: Kpiepel hodor 2s/- (10c); bojod(tal-qalba) 4s/-(20c). Il-kpiepel bojod jiswew izjed ghax ikunu isbah, mahdumin aktar fin, kif ukoll, ghax biex tahdimhom tiehu aktar xoghol billi d-dafra tkun idjaq u itwal, seba' qjiem.

Xi nies li kienu jahdmu l-kpiepel u xoghol iehor tal-palm kienu dawn: Cisju tal-Bonn, Kelina Attard, Kristina Abela ta' 19,Hill Street, Qala, u Cisju tal-Bonn mill-istess rahal. Dawn l-intervisti saru fil-10 ta' Marzu 1988 u fl-24 ta' Marzu 1988 rispettivament.